

Załącznik nr 2

AUTOREFERAT

I. Imię i nazwisko: Agnieszka Jagodzińska

II. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

1. Dyplom magistra filologii polskiej, Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet Wrocławski, 2001.

2. Dyplom doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Wrocławski, 2006: *Akulturacja i integracja Żydów Warszawy w drugiej połowie XIX wieku. Perspektywa literacka, historyczna i kulturowa*

III. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ artystycznych.

2001-2006 – studia doktoranckie na Wydziale Filologicznym, Uniwersytet Wrocławski

2006-2007 – staż post-doc na University College of London

2008-2016 – adiunkt w Zakładzie Studiów Żydowskich, Uniwersytet Wrocławski

od 2016 – adiunkt oraz zastępca dyrektora ds. dydaktycznych i naukowych w Katedrze Judaistyki im. T. Taubego, Uniwersytet Wrocławski

IV. Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego:

„Duszozbawcy”? Misje i literatura Londyńskiego Towarzystwa Krzewienia Chrześcijaństwa wśród Żydów w latach 1809-1939

b) (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, recenzenci wydawniczy),

Agnieszka Jagodzińska, „*Duszozbawcy*”? *Misje i literatura Londyńskiego Towarzystwa Krzewienia Chrześcijaństwa wśród Żydów w latach 1809-1939*, Wydawnictwo Austeria, Kraków-Budapeszt 2017.

recenzenci: prof. dr. hab. Monika Adamczyk-Garbowska, dr hab. prof. EWST Wojciech Szczerba

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Monografia „*Duszozbawcy*”? *Misje i literatura Londyńskiego Towarzystwa Krzewienia Chrześcijaństwa wśród Żydów w latach 1809-1939* jest wynikiem szerokiej kwerendy źródłowej w bibliotekach, archiwach i muzeach w Anglii, Izraelu, Niemczech, Polsce i Stanach Zjednoczonych. Przeprowadzenie tych badań możliwe było dzięki różnym grantom: głównie grantowi The Rothschild Foundation (Hanadiv) Europe w kategorii European Source Material, który realizowałam w latach 2009-2013, ale także grantom i stypendiom badawczym Fundacji z Brzezia Lanckorońskich, Uniwersytetu w Tel Awiwie, Uniwersytetu Wrocławskiego oraz stypendium dla wybitnych młodych naukowców przyznanemu przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Londyńskie Towarzystwo Krzewienia Chrześcijaństwa wśród Żydów (The London Society for Promoting Christianity amongst the Jews, dalej jako: LSPCJ) było najstarszą i największą brytyjską organizacją protestancką, która działała wśród Żydów. Założono ją w Londynie w 1809 roku, ale jej misje szybko przekroczyły granicę metropolii i kraju, docierając do żydowskich społeczności w Europie, Azji i Afryce. „Angielscy misjonarze” przybyli także do Królestwa Polskiego, gdzie na początku lat 20. XIX wieku otworzyli swoją pierwszą placówkę w Warszawie. Ziemię polską z ich wysoką liczbą żydowskich mieszkańców zawsze były dla Towarzystwa ważnym polem działalności. Misjonarze odwiedzali miasta i miasteczka zamieszkałe przez Żydów, rozpowszechniając Biblię i literaturę misyjną, poszukując okazji do rozmów. W Królestwie byli obecni do 1855 roku, kiedy z powodów politycznych zmuszono ich do opuszczenia kraju. LSPCJ otrzymało pozwolenie na wznowienie misji na tym terenie dopiero po dwudziestu latach – w 1875 roku. Misje działały w Polsce do wybuchu II wojny światowej.

Celem mojej rozprawy było nie tylko zrekonstruowanie historii Towarzystwa (ze szczególnym uwzględnieniem przypadku polskiego), lecz także analiza najważniejszego

elementu tego przedsięwzięcia, a mianowicie – literatury misyjnej¹. Piśmiennictwo to obejmowało różne gatunki: periodyki, raporty misyjne, traktaty, (auto)biografie i wiele innych. Jak dowodzę, rozpowszechnianie tych pism wśród różnych grup odbiorców było jedną z najważniejszych strategii misyjnych wykorzystywanych przez LSPCJ. W książce odpowiadam na pytania: kim byli adresaci różnych typów literatury misyjnej, jakie były jej funkcje, w jaki sposób służyła ona do wypełniania celów stawianych przez Towarzystwo. Celem monografii jest również określenie metodologii pracy ze źródłami misyjnymi oraz wskazanie narzędzi badawczych użytecznych w studiowaniu historii, kultury i religii Żydów. Materiały ze źródeł misyjnych porównuję z żydowskimi oraz z dokumentami administracji krajowej, co pozwala mi na wprowadzenie kilku perspektyw. Ważną częścią pracy jest również analiza wizualnej kultury misyjnej, która uwzględnia drzeworyty, grafiki, rysunki, pocztówki, fotografie i inne typy obrazu. Wszystkie te źródła pomagają mi zrekonstruować chrześcijański stereotyp Żydów i judaizmu oraz określić, czemu miał on służyć. W „*Duszozbawcach*”? pokazuję, że choć przypadek misji LSPCJ może pozornie wydawać się marginalny dla szerszej historii Żydów, to jednak w znaczący sposób definiuje jej centrum i pomaga w zrozumieniu zmieniających się granic żydowskiej tożsamości w XIX wieku i na początku XX wieku.

Zasadniczy wywód został ujęty w cztery rozdziały. Pierwszy rekonstruuje historię Towarzystwa. Aby zrozumieć, jak i dlaczego LSPCJ zostało stworzone oraz jakie były cele jego działalności, omawiam tu wpływy różnych trendów (w szczególności takich, jak przebudzenie ewangeliczne, milenaryzm, restauracjonizm oraz imperialny providencjalizm) na rozwój angielskiej dobroczynności oraz sieci misyjnej w XVIII i XIX wieku, a w szczególności – ich wpływ na powstanie brytyjskich „misji żydowskich” (tj. misji kierowanych do Żydów). Przedstawiam dwie postaci, które ukształtowały historię początków LSPCJ: Josepha Frey’a, konwertytę z judaizmu, uznawanego za twórcę Towarzystwa, oraz Lewisa Way’a, jego patrona i sponsora. Oprócz odtworzenia ogólnej historii „misji żydowskich” i używanych w nich strategii misyjnych, skupiam się tu w szczególności na historii tej organizacji w Polsce, pokazując dlaczego polski przypadek był tak ważny dla planów „nawracania” Żydów. Rozdział zadaje też pytania o misjonarzy, których posyłano do pracy wśród Żydów. Porównuję tu kilka wydań instrukcji misyjnych, które LSPCJ stworzyło w omawianym okresie dla swoich agentów. Twierdzę przy tym, że zmiany wprowadzane w

¹ O rozumieniu pojęcia literatury misyjnej i jej gatunków – zob. więcej: Agnieszka Jagodzińska, „*Duszozbawcy*”? *Misje i literatura Londyńskiego Towarzystwa Krzewienia Chrześcijaństwa wśród Żydów w latach 1809-1939*, Wydawnictwo Austeria, Kraków-Budapeszt 2017, s. 17-18, 322-323.

kolejnych edycjach były bezpośrednią reakcją na problemy, na które napotykali misjonarze lub które sami powodowali. Taki idealny wizerunek misjonarza kreowany na podstawie źródeł preskryptywnych porównuję następnie z doświadczeniem rzeczywistych misjonarzy działających wśród polskich Żydów. Pokazuję, że w pierwszej połowie XIX wieku wielu z „angielskich misjonarzy” zatrudnionych do pracy w Królestwie przez tę organizację anglikańską było w rzeczywistości niemieckimi luteranami lub kalwinistami. Szczególną uwagę zwracam tu także na kwestię statusu i roli kobiet w działalności misyjnej LSPCJ. Pomimo że pełniły w niej one wiele ważnych funkcji, to jednak – z przyczyn, które szczegółowo omawiam – ich szersze zatrudnienie jako niezależnych misjonek do Żydów nastąpiło później niż w przypadku innych brytyjskich misji do „pogan”. W zakończeniu tego rozdziału podsumowuję wyniki 130 lat działalności Towarzystwa: analizuję nie tylko dane statystyczne, lecz proponuję także spojrzenie wykraczające poza nie – na religijny, społeczny i kulturowy wpływ misji na społeczności żydowskie. Pokazuję, jak przypadek misji i konwertytów LSPCJ rzuca wyzwanie tradycyjnym granicom tożsamości żydowskiej.

W drugim rozdziale analizuję prasę misyjną wydawaną przez Towarzystwo, kierowaną do różnych grup (głównie chrześcijańskich) czytelników. Miesięczniki, kwartalniki, półroczniki i roczniki były ważnym narzędziem nie tylko misyjnej propagandy, lecz także kluczowym elementem systemu pozyskiwania funduszy na rzecz LSPCJ. Główną funkcją tych czasopism było promowanie idei „ewangelizacji Żydów”, informowanie czytelników o postępie misji oraz zapewnianie tak duchowego, jak i materialnego wsparcia dla sprawy. Omawiam najważniejsze pisma z doniesieniami misyjnymi z różnych krajów, które nie tylko przekazywały informacje o działalności LSPCJ, lecz także dokumentowały życie żydowskich społeczności tam mieszkających. Szczególną uwagę zwracam na pismo adresowane do kobiet, którego analiza jest pomocna w dalszej rekonstrukcji ich roli w tym przedsięwzięciu misyjnym. Innym ciekawym przypadkiem jest magazyn dla dzieci, którego zadaniem było wychowanie kolejnych pokoleń zwolenników misji i zapewnienie im dalszego poparcia. Moim celem jest także analiza wizerunku Żydów i judaizmu w prasie misyjnej, a szczególnie w publikowanej na jej łamach poezji, w której jest on szczególnie mocno zarysowany. Tekstowy obraz Żydów zestawiam z ich wizualnymi przedstawieniami, które były drukowane w pismach LSPCJ – najliczniej w piśmie dla dzieci. Aby w pełni zrozumieć, jak konstruowano stereotyp Żydów, odnoszę go do autostereotypu chrześcijanin, którzy go tworzyli. Jak pokazuję w podsumowaniu, obraz Żydów w prasie misyjnej byli mieszaniną rzeczywistego i wyobrazonego: stereotypowy wizerunek wyznawcy judaizmu, konstruowany na potrzeby misyjne, przedstawiano czytelnikom razem z bezpośrednimi doniesieniami o

życiu różnych społeczności żydowskich nadsyłanymi przez pracujących wśród nich misjonarzy.

Trzeci rozdział traktuje o raportach misyjnych oraz ich roli w funkcjonowaniu Towarzystwa i jest podzielony na dwie części. W części pierwszej analizuję, dlaczego LSPCJ wymagało od swoich misjonarzy sporządzania regularnych raportów oraz to, jakie instrukcje otrzymywali w tym zakresie. Przedstawiam, jak powstawały te doniesienia, ilu autorów miały, jak je redagowano i cenzurowano. Do zrekonstruowania tego procesu posłużyła mi analiza porównawcza raportów pisanych przez misjonarzy działających w Królestwie Polskim w pierwszej połowie XIX wieku: zestawiałam rękopiśmienne sprawozdania zachowane w polskim archiwum z ich wersjami opublikowanymi później w Anglii. Dzięki temu udało mi się odtworzyć mechanizmy obiegu i kontroli tych dokumentów, a także wykazać, że pomimo iż misjonarze unikali pewnych tematów w raportach (np. polityki), to jednak – wbrew powszechnym zarzutom – nie ukrywali swoich niepowodzeń. Ustalenie dlaczego, jak i przez kogo te teksty były tworzone, pomaga zrozumieć ich charakter, a także określić ich zalety i wady jako materiału historycznego. W części drugiej rozdziału rozwijam ten temat, poszukując odpowiedzi na pytanie, jak krytycznie pracować z raportami misyjnymi jako źródłami do badania dziejów Żydów. Pokazuję tu, że podobnie jak w przypadku nowożytnych etnografii polemicznych² pisanych przez chrześcijan o Żydach i judaizmie, nowoczesne raporty misyjne łączą w sobie wiarygodne informacje historyczne czy etnograficzne z religijną polemiką i uprzedzeniami. Omawiam główne metodologiczne wyzwania, z którymi muszą zmierzyć się badacze tego typu tekstów. Analizuję język raportów, wykazując, że może on być dla badacza jednocześnie pułapką, jak i źródłem metainformacji. Prezentuję też praktyczny przykład krytycznej lektury raportów, ujawniającej wady i zalety tego typu materiału, studiując doniesienia misyjne dotyczące chasydyzmu.

W rozdziale czwartym omawiam traktaty misyjne, które Towarzystwo rozpowszechniało wśród Żydów mając nadzieję nakłonić ich do chrześcijaństwa. Jak twierdzę, określenie „traktat misyjny” charakteryzowało bardziej funkcję danego tekstu niż jego gatunek *sensu proprio*. W rzeczywistości traktaty te reprezentowały różne gatunki literackie: kazania, adresy, polemiki religijne, dialogi, opowiadania, narracje epistolarne i inne. Wiele z tych tekstów stanowi religijny i kulturowy paradoks, a ich uważna lektura ujawnia ich hybrydalną naturę i pokazuje, dlaczego dla Żydów były one tworem o „głosie

² Więcej o tym gatunku – zob. Yaacov Deutsch, *Judaism in Christian Eyes: Ethnographic Descriptions of Jews and Judaism in Early Modern Europe*, trans. from Hebrew by Avi Aronsky, Oxford–New York 2012.

Jakuba, lecz rękach Ezawa”³. Popularną strategią w przypadku tego typu literatury było ukrywanie ewidentnie chrześcijańskiego przesłania pod przykrywką żydowskiej formy – żydowskich języków, kodu kulturowego czy bohaterów tekstów. W tym rozdziale analizuję także najślawniejszy traktat misyjny *The Old Paths* pióra Alexandra McCaula⁴, łączący w sobie pragnienie ewangelizowania Żydów z ostrą krytyką antytałmudyczną. Towarzystwo publikowało również liczne świadectwa konwersji, które pomimo tego, że adresowano je do Żydów i używano jako traktatów misyjnych, były pisane przede wszystkim dla chrześcijan i przez nich czytane. W tym rozdziale analizuję wyniki sondażu dotyczącego literatury misyjnej, który LSPCJ zorganizowało w 1892 roku. Odpowiedzi misjonarzy nadesłane do centrali w Londynie wystawiają interesujące świadectwo traktatom misyjnym rozpowszechnianym przez Towarzystwo. Omawiam tu także reakcje Żydów na misje i ich literaturę, a także środki podejmowane, by się im przeciwstawić. Używając żydowskiej prasy i innych źródeł rekonstruuje żydowski stereotyp misjonarza.

W zakończeniu pokazuję, czym misje LSPCJ różniły się od innych wcześniejszych protestanckich misji do Żydów. Twierdzę, że choć tematy religijnych dysput między misjonarzami a Żydami nie zmieniły się w stosunku do poprzednich stuleci, sam charakter i organizacja misyjnej infrastruktury Londyńskiego Towarzystwa miała już zdecydowanie nowoczesny charakter. LSPCJ z powodzeniem wykorzystywało nowoczesne sposoby transportu i komunikacji, masowe media, rozwój technik drukarskich. To wszystko, razem ze sprawnym systemem fundraisingowym oraz poparciem brytyjskiego establishmentu, nadało misjom do Żydów niespotykany dotąd impet. Towarzystwo Londyńskie używało także innowacyjnych strategii, jak misje medyczne i społeczne inicjatywy pomocowe. Ponadto literatura misyjna wytworzona przez tę organizację nie miała sobie równej wśród innych inicjatyw „nawracania” Żydów ani pod względem liczby tytułów i ich nakładów, ani różnorodności gatunkowej tego piśmiennictwa. Żadne inne towarzystwo nie opublikowało też tak wielu raportów z działalności misyjnej wśród Żydów. W zakończeniu analizuję sposoby rozumienia i oceny misji, wskazując, jakie konsekwencje miały one dla dotychczasowej historiografii. Pokazuję również, jak misje LSPCJ rzuciły wyzwanie przednowoczesnej tożsamości żydowskiej i jak pomagają zrozumieć jej zmieniające się granice. Publikacja zawiera także obszerny aneks źródłowy.

³ Por. Księga Rodzaju 27:22 oraz Aya Elyada, *A Goy Who Speaks Yiddish. Christians and the Jewish Language in Early Modern Germany*, Stanford 2012, s. 37. Elyada odnotowuje użycie tego określenia w kontekście wcześniejszych pietystycznych misji do Żydów.

⁴ Alexander McCaul, *The Old Paths, or, A Comparison of the Principles and Doctrines of Modern Judaism with the Religion of Moses and the Prophets*, London 1836.

Monografia „*Duszozbawcy*”? *Misje i literatura Londyńskiego Towarzystwa Krzewienia Chrześcijaństwa wśród Żydów w latach 1809-1939* oraz artykuły, w których poruszam niektóre z wątków związanych z tym tematem (II.A.3, II.B.14-15, 31-32)⁵ są wyrazem moich szerszych zainteresowań dotyczących tekstów oraz zjawisk kulturowej, religijnej i społecznej przestrzeni pomiędzy światem chrześcijańskim a żydowskim. Rozwijam je konsekwentnie także w moich innych badaniach (zob. poniżej).

V. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych (artystycznych).

Na wykrystalizowanie się moich zainteresowań naukowych znaczący wpływ wywarli moi dwaj mentorzy – śp. prof. Jerzy Woronczak oraz prof. Marcin Wodziński z UW, pod których opieką mogłam wykształcić swój warsztat naukowy łączący metodologię badań filologicznych, kulturowych oraz historycznych. Pod ich kierunkiem przygotowałam i obroniłam z wyróżnieniem pracę magisterską w 2001 roku, a następnie pracę doktorską – w 2006. Moje dotychczasowe badania były poświęcone różnym aspektom związanym z problematyką literatury i kultury żydowsko-polskiego oraz żydowsko-chrześcijańskiego pogranicza. Do nich należały następujące obszary badawcze:

1. Konwersje Żydów na chrześcijaństwo

Zainteresowania chrześcijańskimi misjami do Żydów wynikały z szerszych badań prowadzonych nad tematem konwersji Żydów na chrześcijaństwo w XIX wieku i na początku XX. Wśród licznych form eksperymentu z żydowską tożsamością w tym okresie, porzucenie judaizmu na rzecz chrześcijaństwa było krokiem najbardziej radykalnym i budzącym skrajne emocje. Zjawisko to jest tematem obarczonym wieloma kontrowersjami, który wciąż wymaga pogłębionych studiów krytycznych. Jako próbę wypełnienia luki w stanie badań, weryfikacji dotychczasowej historiografii oraz zaproponowania nowych ścieżek w studiowaniu tego problemu, zorganizowałam w 2009 roku międzynarodową konferencję „Konwersja a Żydzi”, a następnie zredagowałam tom z czternastoma wybranymi artykułami, które odzwierciedlały najnowsze trendy badawcze w analizowaniu zjawiska zmiany religii (II.B.2). W artykule wprowadzającym do tego tomu (II.B.5), podjęłam się analizy terminologii i pojęć dotyczących konwersji zarówno ze strony żydowskiej, jak i chrześcijańskiej, a także zaproponowałam dyskusję na temat różnych sposobów rozumienia i opisywania konwersji. Praca nad tym tomem była dla mnie merytorycznym i metodologicznym przygotowaniem do

⁵ Pełne dane bibliograficzne omawianych tu publikacji znajdują się w załączniku nr 4. Będę odsyłać do nich skrótowo, np. II.A.1, II.B.1, etc.

realizacji mojego głównego osiągnięcia – monografii „*Duszozbawcy*”? *Misje i literatura Londyńskiego Towarzystwa Krzewienia Chrześcijaństwa wśród Żydów w latach 1809-1939*.

2. Akulturacja i integracja Żydów

Innym obszarem moich badań były zjawiska akulturacji⁶ oraz integracji⁷ polskich Żydów. W pracy doktorskiej (*Akulturacja i integracja Żydów Warszawy w drugiej połowie XIX wieku. Perspektywa literacka, historyczna i kulturowa*) badałam przemiany kulturowe grupy Polaków wyznania mojżeszowego, zestawiając ich deklaracje tożsamościowe wyrażane w różnego typu piśmiennictwie z rzeczywiście dokonywanymi przez nich wyborami kulturowymi. Taka metoda komparatystyczna pozwoliła mi na przestudiowanie wspomnianych zjawisk zarówno jako pewnego projektu ideologicznego, jak i jego konkretnych przejawów historycznych. Do opracowania tego tematu użyłam szerokiej gamy materiałów źródłowych: prasy żydowskiej i nieżydowskiej, literatury pięknej, różnych form dokumentu osobistego, manifestów ideologicznych, a także wytworów kultury materialnej – fotografii, rysunków, obrazów, a także cmentarza przy ul. Okopowej w Warszawie studiowanego jako tekst kultury. W pracy doktorskiej scharakteryzowałam środowisko warszawskich Żydów postępowych, przedstawiając jego formację, doświadczenie pokoleniowe, instytucje, a także odnosząc je do innych – często ideowo konkurencyjnych – grup warszawskiej gminy żydowskiej. Głównymi aspektami omawianego tu przeze mnie zjawiska akulturacji były zmiana stroju i wyglądu Żydów, zmiana wzorców onomastycznych (imion i nazwisk) oraz przemiany językowe. Jak wykazałam, Polacy wyznania mojżeszowego oczekiwali, że akulturacja będzie narzędziem ich integracji ze społeczeństwem polskim. Moja analiza pokazała, jaką weryfikację tym oczekiwaniom przyniosła historia i jakie były tego przyczyny. W trakcie badań nad tym tematem zmagalam się z analizą historycznego i współczesnego funkcjonowania terminu i pojęcia „asymilacja”, a wyniki analizy krytycznej ich dotyczącej ogłosiłam w tekstach II.B.8 i II.B.24. Mój doktorat uzyskał wyróżnienie Narodowego Centrum Kultury w konkursie na najlepszą pracę doktorską w 2007. Na jego podstawie opublikowałam monografię *Pomiędzy. Akulturacja Żydów Warszawy w drugiej połowie XIX wieku* (II.B.1) oraz szereg artykułów w języku polskim i angielskim, które były jej częściami lub rozwijały zasygnalizowane w niej wątki (II.B.9, II.B.22, II.B.25-30). Monografia otrzymała nagrodę specjalną na XIII Poznańskich Dniach Książki Naukowej w

⁶ Rozumianej jako szereg zmian kulturowych dokonujących się w tym wypadku pod wpływem kultury polskiej.

⁷ Rozumianej jako zmniejszenie barier społecznych oddzielających Żydów od Polaków.

2009 roku, a badania nad tym tematem były podstawą do przyznania w tym samym roku nagrody Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego za osiągnięcia naukowe.

3. Uniwersalizm żydowski

Integracjonizm był tylko jedną z ideologicznych ścieżek, które mogli wybrać Żydzi żyjący w drugiej połowie XIX wieku. Jednym z bardziej oryginalnych, a mało znanych głosów w debatach nad kształtem nowoczesnej tożsamości żydowskiej był głos Ludwika Zamenhofa - twórcy uniwersalistycznych projektów. Pomimo, że jego idee wyrastały z podobnych problemów, jakie trapiły innych akulturowanych Żydów Warszawy, to jednak w swojej wizji poszedł on w zupełnie odrębnym kierunku. Choć Zamenhof jako twórca międzynarodowego języka esperanto jest powszechnie znany, to jednak stan krytycznych badań nad jego spuścizną – w szczególności w kontekście jej żydowskich korzeni – wydawał mi się niedostateczny. To było impulsem do przygotowania i wydania w 2012 roku edycji krytycznej wybranych jego pism, obrazującej ewolucję, jaką w swoich zmaganiach z tzw. kwestią żydowską przeszedł od żydowskiego partykularyzmu do rozwiązań uniwersalistycznych. Tom (II.B.3) zawiera sześć różnej długości tekstów, które po raz pierwszy (poza jednym) ukazały się w języku polskim, w moim przekładzie z esperanta i angielskiego (II.B.41-43) oraz dr Aleksandry Kazuń – z rosyjskiego. Publikacja pokazuje, jak Zamenhof próbował rozwiązać „kwestię żydowską” tak na gruncie językowym, jak i narodowo-religijnym. Jako ilustrację jego poszukiwań w tej pierwszej sferze wybrałam jego pionierską gramatykę języka jidysz, w tomie opracowaną merytorycznie przez prof. Ewę Geller oraz poprzedzoną jej artykułem *Jidyszysta Ludwik Zamenhof*. Źródło to jest nie tylko świadectwem jego ideologicznych poszukiwań (tu: dążeń do zreformowania i „uregulowania” narzędzia komunikacji Żydów), ale też ważnym materiałem do badań nad historią języka żydowskiego. Ostatecznie rozczarowanie Zamenhofa możliwością wskrzeszenia hebrajskiego jako mówionego języka Żydów czy „unormowaniem” jidysz, a ponadto zwątpienie w sens syjonizmu oraz „asymilacji” jako skutecznych programów rozwiązania „kwestii żydowskiej”, skierowało go w stronę uniwersalizmu. Na gruncie lingwistycznym przybrał on formę sztucznego języka międzynarodowego esperanto, który miał się stać „neutralnym” narzędziem komunikacji łączącym wszystkie ludy i narody. Jednak Zamenhof na tym nie poprzestał i takie samo rozwiązanie uniwersalistyczne pragnął zastosować na gruncie narodowości i religii, przechodząc od próby reformy judaizmu, którą ogłosił pod nazwą hilelizmu – do homaranizmu, „neutralnego” etyczno-narodowego systemu, który jego zdaniem mógł być uniwersalną religią ludzkości. W tym wyborze źródeł, który wypełnił lukę

w badaniach nie tylko nad myślą Zamenhofa, ale też wniósł wkład – jak ufam – w historię intelektualną Żydów wschodnioeuropejskich, starałam się pokazać, jak ważne w analizie tej oryginalnej wizji jest zrozumienie żydowskiego kontekstu jej powstania. Oprócz tekstów w tym tomie (II.B.6, II.B.12-13), analizę różnych aspektów badań nad uniwersalizmem Ludwika Zamenhofa prezentowałam też w artykułach II.A.2, II.A.4, II.B.10.

4. Prasa polsko-żydowska: „Izraelita”

Innym aspektem badań nad polsko-żydowskim stykiem kulturowym była żydowska prasa w języku polskim, której najlepszym przykładem jest „Izraelita”, wychodzący w Warszawie w latach 1866-1915 i stanowiący trybunę Polaków wyznania mojżeszowego. Pismo to było jednym z najstarszych periodyków żydowskich wydawanych na ziemiach polskich oraz najdłużej ukazującym się polskojęzycznym pismem żydowskim z tych założonych w XIX wieku – co czyni z niego ważnego świadka epoki intensywnych przemian zachodzących w społeczności polskich Żydów. Jemu poświęcony jest drugi wybór źródeł, który opracowałam i wydałam wraz z prof. Marcinem Wodzińskim w 2015 (II.B.4). Tom składa się z siedemnastu rozdziałów, w których badacze⁸ z różnych ośrodków przygotowali wybór tekstów źródłowych w edycji krytycznej i z artykułami wstępnymi, poruszających najważniejsze problemy historii polsko-żydowskiej tego okresu. Do nich zaliczały się kwestie m.in. programu ideowego pisma (i grupy, którą ono reprezentowało), sporów o narodową/ religijną/ językową tożsamość żydowską, religii i jej reformy, historii Żydów, kwestii kobiecej, antysemityzmu, syjonizmu, emigracji. Znalazły się tam też działy poświęcone zaangażowaniu pisma w życie kulturalne, artystyczne i społeczne Warszawy i innych części kraju. Moje badania nad poszczególnymi wątkami z historii „Izraelity” opublikowałam zarówno w postaci tekstów w tym tomie (II.B.7, II.B.16-20), jak i poza nim (II.B.11).

5. Cmentarz żydowski jako tekst kultury i symbolika żydowskich przedstawień nagrobnych

Kultura sepulkralna polskich Żydów jest ważnym obszarem moich zainteresowań naukowych, w których traktuję cmentarz żydowski zarówno jako źródło, jak i temat badań. Zapoczątkowałam je w pracy magisterskiej, zatytułowanej *Symbolika zwierząt fantastycznych w sztuce żydowskiej*, która kontynuowała kierunek badawczy zaproponowany wcześniej przez Monikę Krajewską oraz prof. Andrzeja Trzczińskiego i wypełniała lukę w badaniach nad

⁸ W kolejności alfabetycznej są to: Agnieszka Jagodzińska, Zuzanna Kołodziejska, Renata Piątkowska, Marzena Szugiero oraz Marcin Wodziński.

motywami symbolicznymi w sztuce Żydów wschodnioeuropejskich. Zastosowałam w niej metodę analizy przedstawień plastycznych jako tekstów kultury, a wyniki opublikowałam w II.B.21. Wątek jednego z omawianych motywów rozwinęłam też w II.B.23. Wagę cmentarza jako źródła do badań dziejów Żydów polskich zaprezentowałam także w mojej pracy doktorskiej (opublikowanej jako monografia II.B.1), skupiając się na nekropolii żydowskiej przy ul. Okopowej w Warszawie jako świadectwie akulturacji. Materiał zebrany podczas badań terenowych pozwolił mi na zestawienie wyborów kulturowych dokonywanych za życia przez członków badanej przeze mnie grupy z ich nagrobkami, interpretowanymi jako świadectwa ostatecznej deklaracji tożsamościowej. Znaczenie badań nad cmentarzem i żydowską kulturą sepulkralną zademonstrowałam dodatkowo w artykułach II.B.22 oraz II.B.28-29.

Oprócz wskazanych powyżej publikacji, wyniki moich badań prezentowałam na kilkudziesięciu krajowych i międzynarodowych konferencjach (II.I.1-40). Brałam także czynny udział w organizowaniu jednej krajowej oraz sześciu międzynarodowych konferencji Zakładu Studiów Żydowskich (a od 2016 – Katedry Judaistyki im. T. Taubego) na Uniwersytecie Wrocławskim (III.C). W Katedrze pracuję na stanowisku adiunkta od 2007 roku, prowadzę zajęcia dydaktyczne ze studentami studiów I i II stopnia, a także uczestniczę w cyklicznym seminarium Katedry. Kilkakrotnie byłam opiekunką Koła Naukowego „Sznirele Perele”. W latach 2014-2017 koordynowałam program Erasmus w Zakładzie, a od 2016 roku pełnię funkcję zastępcy kierownika do spraw dydaktycznych i naukowych w Katedrze.

Współpracuję z czasopismami naukowymi z dziedziny studiów żydowskich oraz wydawnictwami w zakresie recenzowania prac naukowych (III.P). Recenzowałam także zagraniczny projekt badawczy (III.O). W latach 2012-2016 pracowałam w zespole The Review and Listing Team w wydawanym w Cambridge piśmie „East European Jewish Affairs”. Między 2005 a 2017 byłam członkinią krajowych i międzynarodowych towarzystw naukowych: World Union of Jewish Studies, The Association of Jewish Studies, The European Association of Jewish Studies oraz Polskiego Towarzystwa Studiów Żydowskich.

Współpracę zagraniczną rozwijam również dzięki licznym kwerendom zagranicznym, stypendiom, stażom i grantom. Jeszcze w czasie studiów doktoranckich miałam możliwość studiowania w Rothberg International School na Hebrew University w Jerozolimie (2003-2004) dzięki stypendium Visiting Research Student Scholarship. W 2004 uczestniczyłam w pierwszej edycji międzynarodowych warsztatów The International Forum of Young Scholars

on East European Jewry w Lipsku. W latach 2004-2005 byłam stypendystką The Center for the Studies of Culture and History of East European Jewry w Wilnie (Ph.D. student scholarship). Po obronie doktoratu, dzięki prestiżowemu Chevening Scholarship ufundowanemu przez rząd Wielkiej Brytanii, mogłam odbyć roczny post-doc na University College of London w Anglii w 2006-2007. W 2009 roku otrzymałam stypendium badawcze od Fundacji z Brzezia Lanckorońskich. W latach 2010-2012 byłam także wyróżniona stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla wybitnych młodych naukowców. W latach 2014-2015 mogłam rozwijać dalszą współpracę zagraniczną z Uniwersytetem w Tel Awiwie w ramach Fellowship of the Institute for the History of Polish Jewry, a od 2015 – również z Hebrew University w Jerozolimie jako Visiting Scholar in The Department of Jewish History and Contemporary Jewry. W 2016 roku zostałam stypendystką YIVO w Nowym Jorku w ramach programu The YIVO-Bard Uriel Weinreich Program in Yiddish Language, Literature, and Culture.

Wyniki moich badań popularyzowałam na wykładach i spotkaniach w różnych instytucjach naukowych i kulturalnych oraz w placówkach oświatowych (III.I.5-15). W latach 2010-2011 współpracowałam z Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN przy tworzeniu galerii XIX i początku XX wieku, a w 2013 roku byłam kuratorem wystawy *Profesor Jerzy Woronczak (1923-2003). Życie, dzieło, inspiracje* na Uniwersytecie Wrocławskim. Uczestniczyłam także w cyklicznym seminarium naukowym „Duchowość żydowska w Polsce” współorganizowanego przez Instytut Judaistyki UJ oraz Żydowski Instytut Historyczny im. Emanuela Ringelbluma w Warszawie.

Upowszechniam naukę także przez działalność translatorską. Jestem tłumaczką prac prof. Moshego Rosmana na język polski, w tym jego przełomowej dla studiów żydowskich książki *How Jewish Is Jewish History?* (Oxford-Portland, Oregon 2007 – przekład II.B.39). Przekładałam także teksty naukowe, źródłowe i popularyzatorskie z języka angielskiego, hebrajskiego, esperanto i hiszpańskiego.

Agnieszka Jagodzińska